

Nika Leskovšek

O ČLOVEŠKEM KAPITALU ALI RAJE O KAPITALU ČLOVEŠKOSTI

Izkoristi in zavrzi me je moja prva Iza Strehar. V sodobni, neoliberalni maniri bi bil naslov lahko tudi: *Po uporabi odvrzi* – če ne bi obravnaval človeških osebkov ali medčloveških relacij. Po drugi strani pa bi bil tekst lahko tako naslovljen ravno zato. To je namreč njegova poanta. Zajema točno ta kvalitativni preskok neoliberalizma, ki nam ga je uspelo tudi v nekdanjih komunističnih državah v zadnjih desetletjih strpati v bilanco človeškosti, ali raje njeno kapitulacijo. Tekst namreč posname sodobno neoliberalno paradigmo vladnosti, kjer se zgodita preoblikovanje in redukcija sistema presežne vrednosti človeškosti zgolj na banalno menjalno vrednost človeškega kapitala (posneto po popularizaciji teorije Garyja Beckerja). Produkt teh razmer je neoliberalna subjektiviteta ali homo economicus (Michel Foucault), ki postaja sam svoj producent, trguje s svojim kapitalom (spolnim, izobrazbenim ...) in čigar motivacija je utemeljena na kompetitivnosti in individualnosti. Za dodatek patološkosti lahko tej subjektiviteti dodamo še obsesivno uporabo družbenih omrežij in njihov vpliv na derealizirano podobo stvarnosti s samolastnimi zakonitostmi, ki tržno vrednost človeškega kapitala numerizira v obliki lajkov. V preskoku v psihoanalitični diskurz bi lahko rekli, da osebek tripa na diagnozo narcizma ali raje kar na narcizem kot družbeni fenomen (Christopher Lasch), če ne trpi za njim, morda pa je samo na tripu. Kar koli že, vsekakor to še ni opravičilo za nastalo situacijo. Upam si trditi, da ideja teksta vendarle ni iniciiranje z neoliberalizmom okuženega vprašanja, kako opraviti čim boljše življenjsko investicijo človeškega kapitala in zanj iztržiti čim več. Kako se torej pozicionirati znotraj prehranjevalne verige? Vendar tekst išče strategije preživetja, ne da bi povsem obupal nad človeškostjo.

Skratka, tekst Ize Strehar je hvaležno besedilo za vse mogoče teorije neoliberalizma (Franco Berardi - Bifo, Becker, Foucault ...), čeprav je to po drugi strani predvsem zato, ker gre za povsem stvarno in otipljivo življenjsko besedilo in pravzaprav veren izsek iz dandanašnje realnosti. Osebe v njem so reducirane na svojo uporabno, menjalno in tržno vrednost glede na kotiranje na družbeni ali prehranjevalni lestvici ter se v tem laboratorijskem sistemu ocenjujejo po tem, koliko znajo iztržiti iz svojega človeškega (družbenega, kulturnega, erotičnega ...) kapitala. Tekst je pisan zlasti z vidika tistih, ki v ta prehranjevalni družbeni sistem šele vstopajo. Dalo bi se trditi, da gre za generacijski tekst o milenijcih, ker gre za trenutno sliko sveta s perspektive določene generacije ali pa kar stanja sveta na splošno, v katerem se je neoliberalna mentaliteta vtihotapila v vsako poro našega razmišljanja. In normalizacija tega stanja ter njegove posledice je ravno problem, ki ga načena tekst, pa tudi tisti problem, ki ga imamo s tem svetom bržkone vsi. S tem pa perspektiva teksta postane vedno bolj generična in vse manj le generacijska.

Igra Ize Strehar skozi preplet prizorov, ki se ciklično stakne v začetku in koncu, v na videz razbremenjenih, življenjskih pogovorih četverke, kasneje pa peterke, namreč mimogrede obdela še vse aktualne in družbeno pereče teme: plačilno neenakost, utemeljeno na spolni diskriminaciji, nepotizmu, stanovanjsko problematiko, težavo z nezaposlenostjo in nezaposljivostjo nadizobraženih kadrov, prekarizacijo in finančno nesamostojnost (mlajše generacije), zlo-rabo drog in alkohola ter vsakršno osebno legitimacijo eskapizma, ki iz tega sledi.

Prave zgodbe pravzaprav ni, bolj neprebolene in nesprocesirane relacije med osebami. Zasedba je naslednja: dve sestri ter dva moška tekmeča za položaj alfa samca. Za netenje sprožilnih iskric sta dve sestri zaljubljeni oziroma obsesivno navezani na istega tipa, dodatek je še prišlek iz nekega drugega obdobja padlih (romantičnih) idealov, ki piše partizansko poezijo v času brez junakov (ali po zasedbi Strangers: *No More Heroes*). Tako imamo v tem neobičajnem moško-ženskem prijateljstvu – kjer se ne ve, kdo je s kom in kdo ne ter kdo igra proti komu (nekako tako, kot v igri demonstrira partija taroka) – prisotna še med-spolna trenja.

PETER: Leni, jaz sem sto posto, da nisem prvi tip, ki te je samo pofukal in potem ni hotel imet nič več s tabo. [...]

PETER: To je bilo pred tremi leti. Deal with it. Tako to gre.

LENI: Ne. Nekaj si si vzel od mene. Moral bi nosit odgovornost.

PETER: Nisem jaz prvi, ki je to naredil, in ti nisi prva, ki se ji je to zgodilo. Malo pazi nase.

LENI: Samo zato, ker se tako pogosto dogaja, da je postalo normalno, še ne pomeni, da je prav.

Prijatelji torej, za katere se zdi, da jih bolj družijo medsebojno podjebavanje, če ne kar jebanje v glavo, kot pa dejstvo, da skupaj preživljajo prosti čas in skupno zajebavanje (povedano v uličnem jeziku igre). Osebe v igri problematizirajo neoliberalizem in ga hkrati zaciklano in samodejno reproducirajo, tako da hranijo željo po restituciji

lastne pozicije subjekta s pomočjo iluzije obvladanosti in obvladovanja situacije. Pravila morbidne igre navidezno vzamejo v svoje roke, igro pa s posebno slastjo za dekadenco še nadgrajujejo v potiskanju robov meja katastrofe. Osebe v *Izkoristi in zavrzi me* s tem, ironično, pristajajo na neobčutljivost družbenih zakonov ter katastrofalne situacije ne preprečujejo, ampak jo zgolj pospešujejo. Karambol, v katerega pri tem nezadržno drvi, pa je, priznajmo si, zgolj karambol človeškosti.

LENI: Hahaha, slika razfukanega avta in Petra, ki pizdi, je dobila že 134 lajkov.

PETER: To si ti slikala pa dala na Facebook?!

LENI: Ne, na Instagram.

Viktorija ji vzame telefon.

PETER: Pička ti materna, Leni. A ti res ne veš, kje so meje?

Dejan vzame telefon in pogleda zaslon.

DEJAN: Kaj? Hešteg, katastrofalna poezija in še slabši fuk? Hešteg, how low can I go?!

Tekst problematiko secira brez nepotrebne moralne privzdignjenosti, tega se je dramatika otesla že pred časom: preprosto prikazuje stvari take, kot so. Brez pretiranega olepševanja, skoraj v naturalistični maniri. V tekst je poleg tega v prikriti in seksualizirani bitki (spolov) vpisana tudi nekoliko resignirana pozicija spolne neenakosti in nekoristnosti izobrazbe v svetu, problematizacija ženske emancipacije in v seksualnosti motivirana moška dominacija v družbi ter redukcija ženske na statusni simbol. Da sta enakopravni zgolj na papirju, je vsaj obema puncama jasno že na začetku.

PETER: Jaz sem čisto resen. Jaz bom služil denar, ti boš pa doma kuhala in skrbela za otroke. Lepo bo.

VIKTORIJA: Ja, kot v petdesetih.

PETER: Saj bi ti dovolil, da greš tudi kaj ven žurat.

Morda je bolje, če na tej točki od psihologizacije in razlogov za v neoliberalizmu utemeljeno motivacijo oseb preskočim na samo strukturo drame.

KARAMBOL

kljub sodobni temi ima tekst Ize Strehar še vedno relativno klasično strukturo. Začne in konča pa se s katastrofo – karambolom, ki ga nato analitično in malo po forenzično razrešujemo. Ne razrešujemo toliko, kako je do totalke prišlo, pač pa, kje je v njihovih medosebnih odnosih šlo vse narobe in kje so razlogi za kratke stike ali navsezadnje,

če potegnemo črto, morda zgolj za strah pred prevzemanjem osebne odgovornosti za lastno življenje, kaj šele za življenje drugega.

»Novost« dramatik današnjega časa, mimo katere ne moremo, je ta, da subjekt tukaj ni neka po krivi usodi zablodela eksistenca, ki ne vidi ali prepozna svoje »usodne zmote« (hamartie), medtem ko drvi v katastrofo. Tekst, ki ima za mamilo vpisano vabečo in provokativno lascivnost že v naslov in se z njo poigrava, svojo perspektivo namesto samopomilovalne žrtvene pozicije postavlja v popolnoma reflektirano pozicijo od življenja samega »jebene stranke«. Vsi subjekti v *Izkoristi in zavrzi me* se v popolnosti zavedajo svoje usodne zmote. Če kakšna usodna napaka (hamartia) v sodobnosti še obstaja, je to že golo dejstvo in sokratovsko obžalovanje trenutka, ko smo bili rojeni v takšen svet, ne pa kakšna posebna osebna pritiklina. Če sem natančna, se je padec zgodil že davno. V *Izkoristi in zavrzi me* pa se je lepo materializiral kot metafora karambola, ki se zgodi na sceni že takoj v prvem prizoru (po vojni poeziji). Nobenega presenečenja. Konec je (skoraj) isti kot začetek. Če je tu še kakšna tragičnost, je ta v subjektovi partikularni nemožnosti preseči obstoječi družbeni sistem in izkoriščanje subjekta.

Subjekt je tukaj kljub premetavanju v toku življenja vseskozi dogajanja katastrofe popolnoma pri »zavesti«. Medtem ko drvijo katastrofi naproti, osebe iz *Izkoristi in zavrzi me* skoraj resignirano in z nekim mazohističnim sladostrastjem reflektirajo ta svoj življenjski padec, v njem hote participirajo in skušajo ohranjati dobršno mero humorja, zagotovo pa pikrosti, ironije in cinizma. Posledica, ki se je zgodila s tem, ko sta nam bili hamartia (usodna zmota) in možnost anagnorisisa (njeno usodno prepoznanje, ki je že katastrofa) odvzeti, je, da je tragedija že davno mrtva (George Steiner). In mi vsi smo nekakšne nerealne karikature, pri čemer je najbolj komično, če se – bog ne daj – jemlješ (pre)resno.

DEJAN: Pa kaj naj jaz naredim, da me boš ti resno jemala? Da se boš nehala delat norca iz mene. Sem prebral, ja.

Lepo.

Dejan pokaže na Lenijin Instagram, nato ji vrže nazaj telefon, ki pade mimo nje. Leni vstane in ga gre pobrat.

LENI: Oprosti. Ne morem te resno jemati. Vse, kar počneš, in vse, kar si, je meni nerealno. Karikirano. Kot karikatura se mi zdiš.

Po tretji strani ne moremo mimo dejstva, da so vsi ti hudi problemi seveda zgolj del tako imenovanih problemov prvega sveta ali po domače »first world problems«. Nekaj, na kar pomisliš, ko si v tistih vmesnih treznih momentih natočiš malo refleksije na poti v gledališče, med dvema serijama alkoholizma ali deloholizma. In tudi dejstva, da je nekje na poti našo tragiko spodnesla banalnost. In morda je prav to največja tragika, ki jo tekst vsebuje. In še za bralce/gledalce s pravičniškim čutom iz nekdanjih časov klasične dramatike: ne, kazni v tej igri

o sodobnosti pravzaprav ni. Čeprav se v zadnjem prizoru napoveduje v obliki policijskih siren, verjetno nihče od gledalcev ne verjame več vanjo. Katastrofa? Kakšna katastrofa te pravzaprav lahko doleti, če pristaneš na pravila take igre in si jo prilagajaš po svoje.

LENI: Enkrat se ti bo vrnilo.

PETER: Se mi bo res?

LENI: Slej ko prej. Čakala bom. Jaz sem potrpežljiva. In mlada.

PETER: En dan ne boš več mlada, ampak samo še zagrenjena.

Izkoristi in zavrzi me je moja prva igra Ize Strehar. Upam si trditi, da ne bo zadnja.

Literatura

Becker, Gary Stanley, 1993: *Human Capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Berardi - Bifo, Franco, 2016: *Kognitarci in semiokapital (Cognitarians and semiocapital)*. Ljubljana: Maska.

Foucault, Michel, 2015: *Rojstvo Biopolitike*. Kurz na College de France, 1978-1979. Ljubljana: Krtina.

Lasch, Christopher, 2012: *Kultura narcisizma: Ameriško življenje v času zmanjšanih pričakovanj*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Steiner, George, 2012: *Smrt tragedije*. Ljubljana: LUD Literatura.